

Bölüm 7

PSİKOSOSYAL KİŞİLİK KURAMI VE OTANTİKLİK ÇERÇEVESİNDEN KİMLİK GELİŞİMİ*

Faik TAŞÇI¹
Yusuf BİLGE²

Kişinin dünyadaki yerini, kim olduğunu ve neye göre hareket etmesi gerektiğini anlama ve anlamlandırma süreci yaşam boyu devam eden dinamik bir süreçtir. Psikososyal Gelişim Kuramı bu süreci sistemli bir şekilde incelemiş ve egonun bu süreçte önemli bir yeri olduğunu iddia etmiştir. Bebeğin doğumuyla birlikte meydana gelen egonun en önemli işlevlerinden birisi kimliğin gelişimini ve korunmasını sağlamaktır. Kimlik gelişimi ise en yoğun olarak ergenlik döneminde yaşanmaktadır. Bu dönemde kişi farklı rolleri deneyimlemekte ve sosyal çevresinin de etkisiyle nasıl birisi olacağına karar vermektedir. Karar verme süreci ergen için zorlayıcı olmaktadır ve ergen bu dönemde kimliğe karşı kimlik karmaşası çatışmasıyla baş başa kalmaktadır. Deneyimlediği bu çatışma ile işlevsel bir biçimde baş edebilen ve bir kimlik geliştiren ergenler “bağlılık” temel gücünü kazanmakta ve kimliklerine uygun hareket edebilme yetisi geliştirmektedirler. Kişilerin kendileri olabilme ve kimliklerine uygun hareket edebilme yetenekleri ise otantiklik olarak isimlendirilmektedir. O halde Psikososyal Gelişim Kuramına göre gelişim dönemlerini sağlıklı bir şekilde atlatan ve bir kimlik geliştiren bireyler geliştirdikleri bu kimliklerine uygun hareket edebildikleri sürece otantik bir yaşam sürmektedirler. Bu noktada birbirleriyle oldukça yakından ilişkili gözükken bu yapıları derinlemesine incelemek süreci daha iyi anlamak adına faydalı olacaktır.

¹ Arş. Gör., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Psikoloji Bölümü, faik.tasci@izu.edu.tr

² Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Psikoloji Bölümü, yusuf.bilge@izu.edu.tr

*Bu çalışma “DSM-5’te Yer Alan Kişilik Bozukluklarının Psikososyal Gelişim Dönemleri ve Varoluşsal Otantiklik Açısından İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

KİŞİLİK

Kişilik kelimesinin Latince “persona” yani “maske” kelimesinden geldiği bilinmektedir. Bu kelime Roma döneminde anlam olarak genişleyerek tiyatro oyuncularını için kullanılmış olup kişilerin dışarıdan gözlenen belirgin özelliklerine atfen ortaya çıktığı düşünülmektedir (Allport, 1956; akt. Gündoğdu, 2016; Aslan, 2008; Çamdibi, 1983; akt. Üngüren, 2011; Luthans, 2010). Tarih boyunca farklı bakış açılarıyla yaklaşılan kişilik kavramı Eski Yunan’da Hipokrat tarafından vücut sıvıları üzerinden araştırılmış, Erzurumlu İbrahim Hakkı (1756/2012) tarafından ise vücut şekilleri üzerinden çalışılmıştır. Gordon Allport tarafından açıklaması tam olarak yapılamayacak bir kavram olarak nitelendirilmiş olan kişilik, insanlığın tüm bilgi birikimi kullanılarak yapılacak bir açıklamanın dahi ötesinde bir kavram olarak nitelendirilmiştir (Burger, 2018; Hanoğlu, 2014; Taymur ve Türkçapar, 2012).

Bilimsel olarak yapılmış farklı tanımlamalar incelendiğinde özet olarak kişiyi diğerlerinden ayıran görece sabit ve tutarlı ayrıca kişinin kendisine özgü duygu, düşünce ve davranış kalıplarının dinamik organizasyonu kişilik olarak tanımlanabilir (Ellis, Abrams ve Abrams, 2001; Greenberg, 1999; akt. Özsoy ve Yıldız, 2013; İnanç ve Yerlikaya, 2016; Özdemir, Özdemir, Kadak ve Nasıroğlu, 2012; Santrock, 2011/2015; Schultz ve Schultz, 2015; Taymur ve Türkçapar, 2012; Turan, 2009). Cloninger, Svrakic ve Przybeck (1993) ise daha biyolojik bir yaklaşım ile kişiliği psikobiyolojik sistemlerin dinamik bir organizasyonu olarak tanımlamıştır. Çevresel ve kalıtsal etkenlerin birlikte oluşturduğu kişiliğin büyük bir bölümü bireyin doğal bir parçası olarak nitelendirilmekte ve “egosintonik” olarak adlandırılmaktadır (Gunderson, Links ve Reich, 1991).

Kişiliğin dinamikliği ile görece kalıcı olan tutarlılık yapısı birlikte düşünüldüğünde şöyle bir durum ortaya çıkmaktadır: kişiye özgü duygu, düşünce, davranış ve tutumlar sıklıkla değişmeyeceği gibi aynı zamanda kişilik tutarlılığı ile birlikte çevresine uyum sağlayan bir yapıya sahip gözükmektedir (Burger, 2018; Greenberg, 1999; akt. Özsoy ve Yıldız, 2013; Fromm, 1941/2016; Hellriegel ve Slocum, 2011; Leary, 2012; Schultz ve Schultz, 2015).

Mizaç, huy, karakter, zeka ve benlik gibi kişilik psikolojisi başlığı altında incelenen kavramların açıklanması konunun daha iyi anlaşılabilmesi açısından yararlı olacaktır. Mizaç ve huy eşanlamlı olup kişiliğin biyolojik ve doğuştan gelen görece kalıcı, sabit ve tutarlı kısmını oluşturmaktadır ancak mizaçta çevresel etkenlerle değişebilmektedir (Akiskal, Hirschfeld ve Yerevanian, 1983; Bee ve Boyd, 2009; Kulaksızoğlu, 2002; Sayın ve Aslan, 2005). Yunanca şekil verilebilen

anlamına gelen karakter ise kişiliğin çevresel şartlardan (sosyal normlar, ahlak kuralları, sosyal çevre vb.) oluşan kısmı için kullanılan bir terimdir (Aslan, 2008; Çamdibi, 1983; Sayın ve Aslan, 2005). Benlik ise kişiliğin biyo-psiko-sosyal tüm yönlerini koordine eden ve birleştiren yönetici bir yapı olarak işlev görmektedir (Baymur, 1993; akt. Üngüren, 2011). Benliğin bu özelliğinden dolayı benlik, kişiliğin öznel ve biricik yapısı olarak tanımlanmaktadır (Kulaksızoğlu, 2002; Meyvacıoğlu, 1983). Son olarak zeka kişilik psikolojisinde düzenleyici bir rolde görülmektedir ve kişiliğin tüm bileşenleri ile ilişkilidir (Arkar, 2004; Aslan, 2008; Ellis, Abrams ve Abrams, 2008).

Kişiliği bilimsel olarak incelemek, anlamak ve sistemli olarak açıklamak için kuramlar ortaya konmuştur (Burger, 2011; Cevizci, 1997; Ewen, 2014). Kişilik kuramlarının birçok ortak noktası bulunmakla beraber üzerinde yoğunlaştığı başlıklar açısından birbirlerinden ayrılmaktadırlar (İnanç ve Yerlikaya, 2016). İnsan kişiliğinin karmaşık ve kompleks yapısı birbirinden farklı kuramların ortaya çıkmasına sebep olmuş ancak hiçbir kuram kişiliği tam olarak açıklayamamıştır (Cüceloğlu, 2015). Erikson tarafından geliştirilen Psikososyal Gelişim Kuramı kişiliği gelişimsel bir model çerçevesinde ve ego-kimlik odaklı olarak ele almıştır. Bebeğin dünyaya gelmesinden itibaren ego kimliği oluşturma ve koruma görevine sahiptir. Kimlik gelişimi ve korunumu dinamik bir yapıdadır ve kişi yaşam boyu aldığı kararlarla kimliğini inşa etme ve koruma sürecindedir. Bu süreç kişinin biricikleşme, kendisi olma süreci olarak yorumlanmaktadır ve kişinin kimliğine göre hareket edebilme kapasitesi ise otantiklik olarak değerlendirilmektedir. Bu noktada Psikososyal Gelişim Kuramının temel kavramları, kimlik gelişimi ve otantiklik birbirleriyle oldukça yakından ilişkili yapılar olarak dikkat çekmektedir.

PSİKOSOSYAL GELİŞİM KURAMI

Sanayi devrimi ve dünya savaşlarının ardından Avrupa'da yeni bir toplumsal düzen oluşmuş, toplumsal kural ve düzenin değişmesiyle birlikte insanların terapiye taşıdığı sorunlar da farklılaşmaya başlamıştır. Varoluşçu kuramcılara paralel bir biçimde Erikson'da bu durumu fark ederek klasik psikanalitik yaklaşımın yeni düzen içerisinde eksik kaldığını iddia etmiştir. Erikson Freud'un kuramındaki cinsellik ve bilinçdışı süreçler gibi konulardan birçoğunu kabul edip benimsemekle birlikte bazı konularda ekleme ve çıkartmalar yaparak kuramın üzerinde değişiklikler yapmıştır. Bu değişikliklerden en önemlisi ise "ego" üzerine olmuştur. Erikson egonun id ile süperegö arasındaki arabulucu rolünden

çok daha fazlası olduğunu iddia etmiş ve kuramının merkezine egoyu ve kimlik gelişimini oturtmuştur. Erikson daha sonraki dönemlerde “Ego Psikologları” olarak anılacak grubunda öncülerinden birisi olmuştur. Ego psikologları ve Erikson egonun mantıklı ve insanı yönlendiren yapısını ön plana çıkartmış ve bunun üzerinden insanı anlama ve tanıma yoluna gitmişlerdir. Erikson dinamik kuramın biyolojik yönünü de önemsemiş ve bu biyolojik yönün devam ettirilmesi gerektiğini savunmuştur. Ancak yalnızca biyolojik bir canlı olmadığını düşündüğü insanın biyopsikososyal tüm açılardan incelenmesi gerektiğini ifade etmiştir (Coles, 2000; Ewen, 2009).

Erikson egonun iki işlevi üzerinde durmuş ve bu işlevleri “kimlik ve hakimiyet” başlıkları altında açıklamıştır. Erich Fromm gibi Erikson’da kimlik duygusu geliştirmenin kişilik gelişimi içerisinde kritik bir öneme sahip olduğunu ifade etmiştir. Egonun iki işlevinden ilki olan kimlik işlevi kimlik duygusu geliştirmeye ve kimliğin korunmasını sağlar. Dört ana bileşenden oluşmaktadır ve bu bileşenlerden ilki olan bireysellik, kişinin diğer insanlardan farklı, bilinçli ve biricik bir varlık olduğu duygusunun gelişmesi üzerinden anlam kazanmaktadır. Kimlik bileşenlerinden ikincisi olan bütünlük ve sentez, kişinin yaşamı boyunca edindiği birçok kimlik özelliğini bir araya getiren ve sentezleyen kimlik yapısıdır. Üçüncü kimlik bileşeni aynılık ve süreklilik, kişinin kimlik özelliklerinin tutarlılığı ve aynı kişi olduğu duygusunun deneyimlenmesi üzerinden anlaşılmalıdır. Dördüncü ve son kimlik bileşeni olan sosyal dayanışma, kişinin toplum içerisindeki yerinin onaylanması ile birlikte sosyal çevre içerisinde yer edinip kimliğini koruma duygusu geliştirmesi üzerinden anlam bulmaktadır. Erikson’a göre kimlik gelişimi bebeğin annesi ile kurduğu ilişkiler ile birlikte başlamakta ve ergenlikte en yoğun şekilde deneyimlenmektedir (Erikson, 1951/1968; İnanç ve Yerlikaya, 2016).

Kimlik gelişimi iki boyutlu olarak inceleyebilir. İlki olumlu-olumsuz kimlik gelişimi boyutu, ikincisi ise sağlıklı-sağlıksız kimlik gelişimi boyutudur. Erikson sağlıksız kimlik gelişiminin kimlik karmaşasına yol açtığını ve bunun da psikopatoloji ile ilişkili olduğunu iddia etmiştir. Diğer taraftan kişi yanlış özdeşimler ve roller sonucu olumsuz bir kimlik de geliştirebilir ancak Erikson kimlik karmaşasının olumsuz kimlik gelişiminden daha negatif bir süreç olduğunu ifade etmiştir. Psikososyal Kuram açısından kimlik gelişimi zaman ve mekan ile yakından ilişkilidir. Zamansal ve ortamsal etmenlerin kimlik gelişimi açısından risk faktörü veya koruyucu faktör olarak değerlendirilebileceğini dile getirmiştir. Örnek olarak ise savaş ve barış dönemlerini vermiştir. Savaş zamanlarında kişilerin ortamsal ve zamansal etkenlerle kimlik gelişimi açısından olumsuz et-

kilendiğini barış zamanlarında ise refah seviyesinin artmasıyla birlikte kimlik gelişiminin olumlu etkilendiğini belirtmiştir (Erikson ve Erikson, 1982/1998; Schultz ve Schultz, 2017).

Egonun işlevlerinden ikincisi ise hâkimiyet duygusudur. Erikson Adler'e benzer biçimde insanın üstünlük arayışı içerisinde olduğunu belirtmiş egonun bu ihtiyacı hâkimiyet duygusu ile geliştirdiğini ve koruduğunu ifade etmiştir. Hâkimiyet duygusunun deneyimlenmesi kişinin haz duymasına sebep olmakla birlikte hâkimiyet duygusunun deneyimlenememesi veya engellenmesi de derin öfke ve nefret duygularının ortaya çıkmasına neden olabilir. Hâkimiyet duygusunun kişinin yeni şeyler öğrenmesi ve harekete geçmesi açısından enerji sağlayıcı bir işlevi bulunmaktadır. Hâkimiyet duygusu kimlik duygusunun gelişimi açısından da çok önemli bir yere sahiptir zira dış dünya ile yeterli düzeyde başa çıkılmadığında kimlik gelişimi de olumsuz etkilenmektedir. Hâkimiyet duygusu da kimlik duygusu gibi sosyal çevreden etkilenmekte dış dünya hâkimiyet duygusu için risk faktörü veya koruyucu faktör olabilmektedir (Engler, 2013; Erikson ve Erikson, 1982/1998; İnanç ve Yerlikaya, 2016).

Erikson'a göre iki önemli işlevi bulunan ego, kimlik ve hakimiyet duygusuna paralel olarak sosyal çevreden ve özellikle de kişinin içinde bulunduğu kültürden etkilenmektedir. Bebeklikle birlikte kişinin aile ortamındaki konumu ve ailenin ilişki kurma tarzı ego ve kimlik gelişimi açısından önemli bir yere sahiptir. Erikson çevresel şartların kişiyi destekleyici olması ve kişinin sosyal çevre içerisinde kendine bir yer bulması halinde ruhsal yapının işleyişinin de olumlu etkileneceğini ve sağlıklı bir kimlik gelişim sürecinin tetikleneceğini öngörmüştür. Diğer taraftan sosyal desteğin sağlıklı bir biçimde karşılanmadığı durumlarda ise yoğun nefret duygularının oluşacağını belirtmiştir. Özellikle kültürün kişiye aynı anda taban tabana zıt değerleri ve özellikleri rol biçmesi durumunda kişinin olumsuz etkileneceği ve kimlik karmaşası deneyimleyebileceği Erikson'un kuramında ifade edilmiştir. Ayrıca çevresel şartların genellikle kişilik ve kimlik gelişimini destekleyici ve olumlu olduğunu iddia ederek Freud'a dış dünyanın kötücüllüğü konusunda karşı çıkmıştır (Atak, 2011; Bee ve Boyd, 2009; Elkind, 1979; Erikson ve Erikson, 1982/1998).

Klasik Psikanalitik Kuramın iddia ettiği üzere yapısal modelin sunduğu kavramların ruhsal yapının içerisinde bulunmadığını ifade eden Erikson bu konuda Freud ile farklı düşünmektedir. Yapısal modelin fenomenlerden oluştuğunu ve evrensel olarak herkeste aynı olamayacağını savunmuştur. İd Erikson tarafından kalıtsal bir hazine olarak nitelenmekte insanın içgüdüsel tüm hareketlerinin kaynağı olarak görülmektedir. Egonun en büyük görevi ise Psikososyal

Kuram tarafından kimlik ve hakimiyet duygularının korunması olarak açıklanmaktadır. Aynı zamanda Erikson diğer kuramcılara paralel olarak egonun ruhsal yapı içerisinde uzlaştırıcı bir tarafının da olduğunu kabul etmektedir. Ayrıca egonun işlevlerinden birisi olarak savunma mekanizmalarını görmekte ve savunma mekanizmalarının sağlıklı bir biçimde de kullanılabileceğini düşünmektedir. Sosyal çevre ve kültürel etkenlere de kuramında oldukça önemli bir yer ayırdığından süperegonun kişiliğin bir parçası haline geldiği süreçte Erikson açısından önemli olarak görülmektedir. Süperegonun ego ideal ve vicdan kısımlarından oluştuğu fikrini desteklemiş ve bu iki yapının oluşumunda ebeveynlerin yerinin çok önemli olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca inrapsişik çatışmaların kaynağını da ego ve süperego arasında önemli farklılıkların bulunmasına bağlamıştır. Bu düşüncesini destekler biçimde ebeveynlerin sosyal çevre ve kültüre uygun biçimde rehberlik etmesi gerektiğini ifade etmiştir (Dereboy, 1995; Erikson, 1951/1968; İnanç ve Yerlikaya, 2016; Taylor, 2009).

Psikososyal Gelişim Basamakları-İnsanın Sekiz Çağı

Erikson kişiliğin belli yaş dönemleri içerisinde gelişeceğini iddia ederek her dönemi belirli özelliklerin kazanılması açısından kritik görmüştür. Erikson'un kişilik gelişimini dönemlere ayıran anlayışı kendisi tarafından "Psikososyal Dönem Basamakları" olarak isimlendirilmiştir. Erikson'un gelişim dönemleri kuramında belirttiği üzere sosyal çevreden oldukça etkilenmekte kişinin içine doğduğu kültürden bağımsız olarak düşünülememektedir. Psikososyal gelişim dönemleri yaşam boyu sekiz dönemde incelenmektedir ve bu özelliği ile Freud'un ergenliğe kadar olan kişilik gelişimi anlayışından farklılaşmaktadır. Erikson kişiliğin daha özel manada da egonun yaşam boyu dinamik bir biçimde gelişimini sürdürdüğünü ve her dönemin yaşam boyu sürebilecek özel etkilere sahip olduğunu düşünmektedir (Ewen, 2009; İnanç ve Yerlikaya, 2016; Tarhan ve Kılıç, 2015).

Erikson gelişimin biyolojik bir kavram olan ve bebeğin anne karnındaki gelişim süreç ve basamaklarını anlatmak için kullanılan epigenetik ilkeye göre devam ettiğini ifade etmiştir. Bu ilkeye göre evrensel olarak tüm bebekler anne karnında belirli merhalelerden geçmektedir. Buna benzer olarak kişiliğin de yaşam boyu belirli aşamalardan geçerek gelişimini sürdürdüğü Erikson tarafından dile getirilmiştir. Gelişim dönemlerinin her biri kendine has kişilik özelliklerinin geliştirilmesi açısından kritik öneme sahiptir. Kişi doğumundan itibaren her bir gelişim döneminde karşıt bileşenlerden oluşan bir çatışma içerisinde kendi-

sini bulmaktadır. Bu çatışmayı çözmek Erikson'a göre kişinin temel görevidir ve çatışmayı çözmek için döneme özel olan karşıt durumları deneyimlemek gerekmektedir. Bu duruma bir örnek olarak ergenlik dönemi verilebilir. Ergenlik dönemi temel çatışması kimlik duygusu kazanmak ve rol karmaşası yaşamak arasında deneyimlenmektedir. Egonun başarması gereken temel görev karşıtları deneyimleyip kavrayarak dış dünya ile olumlu olanı seçerek baş etmesidir. Burada en önemli husus egonun her iki temel karşıtı da deneyimlemesi ve ona göre seçim yapmasıdır. Yalnızca kimlik duygusunu deneyimleyen ve kavrayan bir kişi rol karmaşası yaşayabileceği bir hayat olayı karşısında bocalayacak ve doğru kararlar veremeyecektir. Bununla birlikte her iki karşıtı da deneyimleyen fakat kimlik duygusu geliştiren bir kişi baş başa kaldığı birtakım hayat olayları karşısında doğru kararlar verebilecektir (Burger, 2011; Coles, 2000; Erikson, 1951/1968; İnanç ve Yerlikaya, 2016).

Tablo 1. Psikososyal Gelişim Dönemleri ve Özellikleri

Dönemler	Psikososyal Kriz	Adaptasyon Modu	Temel Güç	Temel Patoloji
Bebeklik	Temel Güvene Karşı Güvensizlik	Oral Duyum Modu	Umut	Geri Çekilme
Erken Çocukluk	Özerkliğe Karşı Kuşku ve Utanç	Anal-Üretral Kas Modu	İrade	Zorlantı
Oyun Çağı	Girişimcilğe Karşı Suçluluk	Genital-Devinsel Mod	Amaç	Çekingenlik
Okul Çağı	Çalışkanlığa Karşı Aşağılık Duygusu	Gizlilik modu	Yeterlilik	Tembellik
Ergenlik	Kimliğe Karşı Kimlik Karmaşası	Puberte Modu	Bağlılık	Rol Yadsıması
Genç Yetişkinlik	Yakınlığa Karşı Yalıtılmışlık	Cinsellik Modu	Sevgi	Dışlama
Yetişkinlik	Üretkenliğe Karşı Durgunluk	Üreme Modu	İlgi	Reddedicilik
Yaşlılık	Benlik Bütünlüğüne Karşı Umutsuzluk	Duyumsal Hazzın Genellenmesi Modu	Bilgelik	Hor Görme

Yaşam boyu her bir gelişim döneminde farklı çatışmalarla baş başa kalacak olan kişi temel yaşam görevini başarıyla tamamlaması halinde her bir döneme has olarak kazanılabilecek olan temel gücü kazanmış olacaktır. Temel çatışmaları çözemeyen kişiler ise yine dönemlere has olan temel patolojileri deneyimleyeceklerdir. Erikson her bir dönem için ayrıca uyum sağlayıcı bir işleve atfen “psikoseksüel adaptasyon modu” tanımlamış ve cinsel-haz yönelimli bu modlar, Freud’un kuramına binaen egonun kullandığı uyuma yönelik araçlar olarak anlatılmıştır (Erikson, 1951/1968).

Erikson’a göre dönemlerde elde edilen temel güçler sonraki dönemlere yönelik sağlam alt yapılar sağlamaktadırlar. Bununla birlikte dönemlerde karşılaşılan temel çatışmaları başarıyla çözemeyen ve temel patoloji deneyimleyen kişilerin ileriki dönemlerde bu patoloji sebebiyle sorun yaşayacağı söylenemez. Fiksasyon yaşayan kişiler ileriki gelişim basamaklarında yaşadıkları problemleri çözebilirler ve Erikson’un kuramı bu açıdan da Freud’dan farklılaşmaktadır. Psikososyal gelişim dönemleri epigenetik ilkeye bağlı olarak tüm insanlarda aynı şekilde işlemektedir. Ancak Erikson dönemlerin kültürel etkenler ve sosyal çevreye bağlı olarak farklı baş etme mekanizmaları ile farklı şekillerde deneyimlenebileceğini de yine teorisinin ana fikrine uygun olacak şekilde belirtmektedir. “Karşılıklı Gelişim Yasası” olarak isimlendirilen ve toplumun bireyin kişilik gelişimine olan katkısını ve sosyal desteğini belirten yasaya uygun olarak Erikson kişilik gelişiminde toplumun olumlu yönünün daha ağır bastığını savunmuştur (İnanç ve Yerlikaya, 2016; Miller, 2008). Kimlik oluşumu açısından özel bir yeri bulunan ergenlik dönemi ayrıntılı olarak ayrı bir başlık altında incelenmiş diğer dönemler ve özellikleri Tablo 1’de verilmiştir.

Ergenlik - Kimlik Kazanmaya Karşı Rol Karmaşası

Ergenlik dönemi çocukluktan gençliğe geçişin başladığı dönemdir ve bu dönemde çocuk cinsel ve bedensel olarak olgunlaşmaya başlar. Bu dönemin psikoseksüel adaptasyon modu “genital” moddur. Kimlik gelişimi Erikson tarafından doğum ile başlatılır fakat ergenlik dönemi kimlik gelişiminin en yoğun yaşandığı dönem olarak kuramdaki yerini almıştır. Kimlik gelişimi biyolojik, çevresel ve ego süreçleri olmak üzere toplamda üç süreçten oluşmaktadır (Çelen, 2011). Ergenlik döneminde çocukluktan gençliğe geçişle birlikte bedensel ve cinsel bir olgunlaşma başlasa da yaşanan dönem çatışması cinsel ve genital bir içeriğe değil psikolojik ve sosyal bir içeriğe sahiptir. Ergenlik dönemindeki gencin kimliğini inşa etmek için iki temel kaynağı bulunmaktadır. Bunlardan ilki do-

ğumundan itibaren ailesinden ve diğer sosyal çevresinden getirdiği özdeşimler ve yaşanmışlıklar diğeri ise kişinin ortamsal ve zamansal mevcut dünyasıdır.

Kimlik duygusu kazanmanın üç bileşeni bulunmaktadır: 1- cinsiyet rolünün kazanılması, 2- mesleki yönelimin kazanılması, 3- sosyal rolün kazanılması. Bu üç bileşen kimlik duygusu kazanma sürecinde uğranılan duraklar olarak düşünülebilir. Aynı zamanda bu üç durak ergenin kimliğe karşı kimlik karmaşası çatışmasını çözmek adına kullandığı savunma mekanizmaları olarak da yorumlanmaktadır. Kişinin cinsiyet rolünü anlamaya çalışması kimliğini oluşturma ve koruma sürecinde önemli bir yere sahip olmaktadır. Ergenlik dönemiyle başlayan bedensel ve cinsel olgunlaşma kişinin kendi cinsiyetine dair duygularına yoğunlaşmasına sebep olmakta bununla birlikte kişi cinsiyetine uygun hareket etmenin nasıl bir şey olduğunu anlamaya ve deneyimlemeye çalışmaktadır. Kimlik duygusu oluşurken uğranılan ikinci durak olarak mesleki yönelimin kazanılmasıdır. Ergenlik dönemiyle birlikte kişi akademik başarısına da uygun şekilde farklı mesleki tercihlerde bulunmaya başlar. İlgi alanlarına yönelik farklı meslekleri tecrübe etmeye çalışır. Erikson mesleki yönelimin kazanılmasını ergen açısından en zorlayıcı durak olarak tanımlamıştır. Üçüncü uğranılan durak ise sosyal rolün kazanılmasıdır. Ergenlik dönemindeki genç farklı sosyal ortamlara dahil olarak özdeşim kurabileceği farklı insanlar tanımaya başlar. Geçmişten getirdiği özdeşimleri ile birlikte yeni oluşmaya başlayan sosyal çevresini de kullanarak inşa ettiği kimliği ile toplumda kendisine bir yer edinmeye çalışır. Ergenlik dönemi kişinin farklı birçok alandan kimliğini beslediği bir dönemdir bu dönemde kişi geçmişten getirdiği birçok özdeşim ve yaşantıyı bir kenara bırakarak cinsel, mesleki ve sosyal olarak kendisini inşa etme sürecine yoğunlaşmaktadır ve bir arayışa girmektedir bu sebeple ergenlik dönemi Erikson tarafından askıya alma (moratoryum) dönemi olarak anılmaktadır. Erikson ergenlik dönemindeki bu arayış sürecini kimlik bunalımı olarak yorumlamaktadır ve tüm gençlerin bu arayışı deneyimlediğini düşünmektedir. Kimlik bunalımı sağlıklı bir şekilde baş edilmediği durumlarda kimlik karmaşasına neden olmaktadır ve ergenin dış dünya ile uyumunu sekteye uğratabilmektedir. Ergenlik dönemindeki kişi kimlik bunalımı ve yeterli miktarda kimlik karmaşası deneyimledikten sonra sağlıklı bir sosyal çevre ve doğru rehberlik eden ebeveynler ile bu çatışmayı sağlıklı olarak atlatabilmektedir. Kimliğe karşı kimlik karmaşası temel çatışmasını sağlıklı bir şekilde çözen ergen dönemin temel gücü olan “bağlılık” geliştirecektir ve bağlılık kişinin kendi istek ve tercihlerine göre hareket edebilme yetisinin kazanılması ile karakterize olan bir temel güç olarak tarif edilmektedir. Temel çatışmayı sağlıklı bir şekilde atlatabilmeyen kişiler ise dö-

nemin temel patolojisi olan rol yadsıması yaşarlar. Rol yadsıması Erikson'a göre iki farklı şekilde deneyimlenebilmektedir. Bunlardan ilki kişinin çok çekingen olması ve içine kapanarak kendisini ifade edememe şeklinde deneyimlenebilirken, ikincisi ise dış dünyaya karşı aşırı isyankar davranışlar gösterme şeklinde deneyimlenebilmektedir (Cüceloğlu, 2015; Elkind, 1979; Erikson, 1951/1968; Erikson, 1968; Erikson ve Erikson, 1982/1998; Ewen, 2009; İnanç ve Yerlikaya, 2016).

OTANTİKLİK

Otantiklik tarih boyunca çok farklı coğrafyalarda, kültürlerde, dillerde ve isimlerde insanı anlama amacı içerisinde bulunan felsefeciler ve edebiyatçılar tarafından üzerine yoğunlaşılacak bir kavram olagelmıştır (Kernis ve Goldman, 2006; Lopez ve Rice, 2006). Batı felsefesinde insanın kendisini tanıması olarak karşımıza çıkan otantiklik, Türk-İslam eserlerinde ise “kendini bilmek” olarak kendisini göstermektedir.

Otantiklik kişinin kendini tanıyarak kendi özgür iradesi ile yine kendi benliğine uygun tutarlı davranışlarda bulunabilme kapasitesi olarak tanımlanabilir (Aydoğan, Özbay ve Büyüköztürk, 2017; Burks, 2009; Burks ve Robbins, 2011; Star, 2008; Wood, Linley, Maltby, Balioussis ve Joseph, 2008). Türkçe literatür incelendiğinde otantiklik için “özgünlük” kelimesinin de kullanıldığı görülecektir (Aydoğan, Özbay ve Büyüköztürk, 2017; Dönmezoğulları, 2014; İmamoğlu, Günaydın ve Selçuk, 2011). Otantiklik birbirleriyle ilişkili olan üç yapıdan meydana gelmektedir. 1- kişinin dünyayı algılaması ve deneyimleri 2- bilinçli farkındalık 3- davranış. Kişi dünyayı algılayıp anlamlandırdığı şekliyle kendisine uygun bilinçli eylemlerde bulunduğu müddetçe otantik bir yaşam deneyimleyebilecektir şeklinde özetlenebilir (Wood ve ark., 2008).

Psikodinamik Kuramlar Açısından Otantiklik

Psikodinamik kuramlar açısından otantik olmama durumu nevroz ile benzer olarak değerlendirilmiştir. Dış dünya ile işlevsel bir şekilde başa çıkamayan ve uyum sağlayamayan nevrotik birey arayış içine girmekte ve bu şekilde kendisini tanıma, anlama sürecine adım atmaktadır bu da otantikliğe atılan bir adım olarak yorumlanmaktadır (Fromm, 1989/2017; Masterson, 2012; akt. Bozkurt, 2019). Karen Horney kişilik kuramında sağlıklı bireyi tanımlarken özü tanıma ve kişinin tanıdığı kendi özüne göre hareket etmesinden bahsetmektedir (Horney, 1950/1991; İnanç ve Yerlikaya, 2016). Horney kuramında ayrıca benliği

gerçek benlik ve ideal benlik olarak iki farklı yapı şeklinde açıklamıştır. Kişinin gerçek benliği ile ideal benliği arasında fark arttıkça kişinin nevroitikliğe doğru kayacağını ve bu durumla zorlanımlı bir şekilde baş etmenin “nevroitik gurur sisteminin” oluşmasına neden olacağını iddia etmiştir. Nevrotik gurur sistemi ise kişinin yanlış temeller üzerine inşa ettiği benliğine uygun olarak dış dünyadan nevroitik taleplerde bulunmasına ve taleplerinin karşılanmaması durumunda da psikopatolojinin oluşmasına neden olacaktır. Gerçek benlik ile ideal benlik arasındaki farkın açılması ile otantik olmama durumu oldukça benzer yapılar olarak dikkat çekmektedir. Aynı durum Winnicott’ın (1965) kuramında da kendisini göstermektedir ayrıca Winnicott kuramında “spontanlık” kavramından bahsetmekte ve bu durumu kişinin kendisi olarak düşünmesi, hissetmesi ve hareket etmesi şeklinde tanımlamıştır. Ayrıca Erich Fromm’da (1941/2016) kuramında özgürlük-tutsaklık ikilemi ile özellikle modern toplumlardaki otantik/özgür olamama durumuna dikkat çekmektedir.

Psikososyal Gelişim Kuramında Erikson (1951/1968) diğer ego psikologları ile benzer biçimde egonun üzerinde durmuş ve egonun en önemli işlevlerinden birisini kimlik duygusunun geliştirilmesi ve korunması olarak tanımlamıştır. Kişinin kendisi olarak cinsiyet, meslek ve sosyal rollerini yaşaması olan kimlik otantiklik ile yakından ilişkili durmaktadır. Erikson’un kuramında bahsettiği temel çatışmalar ve temel güç oluşumu dönemsel yakalanmaya çalışılan otantiklik arayışları olarak yorumlanabilmektedir.

Varoluşçu Kuramlar Açısından Otantiklik

Varoluşsal otantiklik “an”ın farkında olarak kişinin her an kendisi olarak kalma mücadelesi şeklinde tanımlanabilir (Carmody, 2013; İlgar ve İlgar, 2019). Heidegger her an farkında olan insanı duvar metaforu ile anlatmaya çalışmıştır. İnsanın korunmaya ihtiyacı olduğu durumlarda duvar tehlike ile insan arasında bir kalkan görevi görürken, köşeye sıkışmış bir insan için de kaçmasını engelleyen bir kapan olarak yorumlanabilir. İnsan ancak farkında olduğu ölçüde durumun analizini yaparak “an”ı yorumlayabilecek ve karar vererek harekete geçebilecektir. Varoluşçu kuramlar insanın özgür iradesi ile seçimler yaparak kişisel anlam arayışı içerisinde olabilmesini varoluşsal otantiklik sergilemesine bağlamışlardır (Peterson ve Seligman, 2004). Rollo May (1953/1997) kişinin kendisi ile ahenk içinde olabilmesini otantiklik olarak yorumlamıştır. Varoluşçu kuramlar insanın temelde iki farklı durumda olabileceğini varsaymaktadır. Bunlardan ilki varoluşunun farkında olanlar diğeri ise varoluşunu unutanlardır. Varoluşunu unutan insanlar otantik bir varoluş sergileyemezler. İkinci grupta-

ki varoluşunun farkında olanlar ise yine kendi içlerinde ikiye ayrılırlar. Bu iki gruptan da ilki varoluşundan gelen problemlerle işlevsel ve sağlıklı bir biçimde baş edip dış dünyaya uyum sağlayanlardır ve bu gruptakiler varoluşsal otantiklik sergileyebilirler ancak diğer gruptaki varoluşsal problemleriyle sağlıklı baş edemeyenler ise sağlıklı baş etme yöntemleri geliştirene kadar yine otantik varoluş sergileyemezler (Yalom, 1980).

Varoluşunun farkında olan ancak sağlıklı baş etme yöntemleri geliştirmeyen kişiler varoluşsal otantikliği yakalama sürecine aday kişiler olarak görülmektedir. Zira kişisel eksikliklerinin farkında olan insan değişime yönelik bir adım atmış olarak yorumlanmaktadır. Kişisel sınırlılıklarının farkında olan kişi deneyimlediği çatışmalar ve acıları doğru bir şekilde yorumlayabilecek ve anlamlandırabileceklerdir. Varoluşçu kuramcılar bu noktada yaşanan çatışmalar ve acıları yol gösterici ve iyileştirici bir unsur olarak yorumlamaktadırlar (Frankl, 1946/2009; Wong, 2010; Yalom, 1980). May (1953/1997) acının iyileştiriciliğine paralel biçimde kaygı yaşamının ve çatışma içerisinde olmanın bağışıklığı güçlendirici bir ilaç hüviyetinde olduğunu ifade etmiştir. Yüksek ateşin vücudu alarma geçirerek baş etme yöntemlerini aktive etmesi gibi kaygı da psikolojik baş etme yöntemlerini aktive edicidir. Bu durum tıpkı bedensel biyolojik mekanizmalarda olduğu gibi bağışıklık sisteminin sağlıklı bir işlevsellik seviyesinde olmasıyla da doğrudan ilişkilidir. Kişinin varoluşsal problemlerle mücadelelerinde de farkındalık psikolojik mücadele kapasitesinin tam ve etkili bir şekilde kullanılmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Bu durumda kişinin her an farkında olan yapısı yani otantiklik seviyesi varoluşsal problemlerle mücadele etme seviyesiyle de yakından ilişkili gibi durmaktadır (Geçtan, 1974). Rollo May'ın görüşlerine paralel biçimde Yalom (1980) ölüm anksiyetesi gibi temel varoluşsal kaygıların kişinin farkındalığını artırıcı etkilere sahip olabileceğini ifade etmiştir. Bu durumda ölüm anksiyetesi gibi temel varoluşsal kaygılar kişinin otantik bir yaşam sürmesi için yol gösterici olabilmektedir. Wong (2010) ve Van Deurzen (2002) gibi araştırmacılar ölümün varoluşsal otantikliğe giden bir yol üzerinde olduğunu ifade etmişlerdir.

Benlik oluşumu ve gelişimi basamakları da otantik varoluş ve kimlik konusunu anlama açısından önemli bir yerde bulunmaktadır. Rollo May (1953/1997) benlik bilincinin oluşumu ve gelişimine gelişimsel açıdan yaklaşmış ve dört basamaklı bir yapıda benlik bilincini açıklamıştır. Benlik bilinci bebeğin annesinden ayrılıp kendisinin farklı bir "ben" olduğunu anlamaya başlamasıyla oluşup gelişir. Benlik bilinci açısından bu ilk basamak "masumiyet" evresi olarak isimlendirilmiştir. Bu evre bebeğin kendi benliği olduğunu anlamasından

önceki dönemi kapsar. İkinci evre “başkaldırma” basamağıdır. Bu evre özerkliğinin kazanılması ile ergenlik arasındaki dönemi kapsar. Bu evrede sosyal çevre ile itiraz temelli bir iletişim tarzı görülmektedir. Üçüncü evre “sıradan benlik bilinci” basamağıdır. Bu evrede kişi üstüne düşen sorumlulukları yerine getiren benlik bilinci olmuş bir kişi olarak görülmektedir. Kişi bu evrede dış dünya ile sağlıklı iletişim kurabilmekte ve problemleriyle işlevsel bir biçimde başa çıkabilmektedir. Dördüncü evre “yaratıcı benlik bilinci” basamağıdır. Bu evreye May’e göre yalnızca yaratıcılık düzeyleri çok yüksek olan sanatçılar, düşünürler vb. ulaşabilmektedir. Bu basamaktaki kişiler farklı durumlarda farkındalıklarını yüksek tutabildikleri için her an kendileri olarak kalabilmekte ve “özbilinç” sahibi olarak hareket edebilmektedirler. Deci ve Ryan’ın (2000) gerçek benliğin yansıtılması olarak tarif ettiği otantiklik bu noktadan bakılacak olursa benlik bilinci basamaklarının sonuncusuyla oldukça örtüşmektedir. May (1953/1997) insanın en büyük amacını benlik bilincini inşa etmek olarak tanımlamış ve anlamlı bir yaşam sürmenin anahtarı olarak kişinin kendi kimliğine uygun özgürce seçimler yapabildiği otantik bir yaşamı tarif etmiştir.

KİŞİLİK KİMLİK VE OTANTİKLİK

Kişinin kim olduğunu ortaya koyan ve tüm özelliklerini kapsayan kimlik, kişilik gelişimiyle ve otantiklik ile oldukça yakından ilişkili bir kavramdır. Erikson’a göre egonun en önemli iki işlevinden birisi kimlik gelişimi ve korunumuyken kimlik, kişilik gelişimiyle birlikte dinamik bir süreç içerisinde devam etmektedir ve otantiklikte tam olarak bu süreçle birlikte yine her bir an için dinamik olarak kimliğe göre ortaya konmaktadır. Bu açıdan düşünenecek olursak kişilik, kimlik ve otantiklik iç içe geçmiş zincirin parçaları gibi düşünülebilir ve birbirlerini süreç içerisinde dinamik olarak şekillendirmektedirler.

Psikososyal Gelişim Kuramı kişinin doğumundan itibaren kişilik gelişimini başlatmış ve yaşam boyu devam eden bir süreç olarak tarif etmiştir. Yaşam boyu devam eden bu süreç içerisinde kişi birtakım yaşam ödevleriyle karşılaşmakta ve bu yaşam ödevleri kişinin baş etmeye çalıştığı temel çatışmalar ortaya çıkarmaktadır. Kişi bu temel çatışmalar ile işlevsel bir şekilde baş ettiği dönem sağlıklı olarak atlatmakta ve aynı zamanda edindiği bu “çatışma çözme yetenekleri” ile birlikte kimliğini de şekillendirmektedir ve bu süreç adeta kişinin “bireleşme-biricikleşme” süreci olarak devam etmektedir. Erikson bu süreç içerisinde kimlik gelişimi açısından ergenlik dönemini ise kritik bir yere koymuş ve kimliğin en yoğun şekilde bu dönemde inşa edildiğini iddia etmiştir. Ergenlik döneminde kişi sosyal, mesleki ve cinsel kimliğini inşa etmekte ve

farklı özdeşimler kurarak kim olduğunu belirlemeye çalışmaktadır. Ergenlik çağındaki bireyin temel çatışması ise kimliğe karşı kimlik karmaşası olarak görülmektedir. Bu dönemde ergenin farklı rolleri deneyimleyip kendisi için en uygun olanı “seçmesi” özellikle kimlik-otantiklik bağı açısından değerli bir ayrıntıdır. Kişinin kendisini tanıması ve tanıyıp aynı zamanda kendisini şekillendirmesi bu seçimlerin bir eserdir ve eğer ergen bu dönemdeki temel çatışmasını sağlıklı olarak çözerse “bağlılık” temel gücünü kazanmaktadır. Burada en önemli soru ise şudur: Kişi kazandığı bu temel güç ile neye/kime bağlılık göstermektedir? Bu sorunun cevabı kişinin kendisine yani kimliğine olan bağlılığı olarak verilebilir. Kişinin kendisine, kimliğine bağlılığı ise kendi kimliğine uygun olarak her an yeni seçimler yapabilme iradesini ortaya koymasıyla ölçülmektedir ve bu hemen anlaşılacağı üzere otantiklik ile eş anlamlı bir durumdur.

Özetleyecek olursak kişilik gelişimiyle birlikte inşa edilmeye başlanan kimlik, ergenlik döneminde en yoğun şekilde hissedilmekte ve kişi bu dönemde kendi kimliğine uygun hareket etme kabiliyetini kazandığı ölçüde otantik olarak yaşamını sürdürmektedir. Ergenlik döneminden sonrada kişi farklı yaşam olayları ile baş başa kalmaktadır ve her bir seçim kimlik-otantiklik açısından kişiyi etkilemektedir. Bu noktada May’in benlik gelişimi basamaklarını hatırlayacak olursak kişinin yaşam boyu devam eden bu süreçte “yaratıcı benlik bilinci” noktasına ulaşabilmesinin yaptığı seçimleri kimliğine uygun olarak yapmasına ve otantik varoluşunu ortaya koyarak gerçek benliğini ideal benliğine yaklaştırabilme kapasitesine bağlı olduğu anlaşılacaktır.

KAYNAKLAR

- Akiskal, H.S., Hirschfeld, M.A. ve Yerevanian, B.I. (1983) The relationship of personality to affective disorders. *Archives General Psychiatry*, 40(7), 801-810.
- Arkar, H. (2004). *Cloninger’in psikobiyolojik kişilik kuramının Türk örnekleminde sınanması*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Aslan, S. (2008). Kişilik, huy ve psikopatoloji. *Rewiews, Cases and Hypotheses in Psychiatry RCHP*, 2(1-2), 7-18.
- Atak, H. (2011). Kimlik gelişimi ve kimlik biçimlenmesi: kuramsal bir değerlendirme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar Dergisi*, 3(1), 163-213.
- Bee, H. ve Boyd, D. (2009). *Çocuk gelişim psikolojisi* (Çev. Okhan Gündüz). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Bozkurt, T. (2019). *Üniversite öğrencilerinin otantiklik, sosyal bağlılık ve belirsizliğe tahammülsüzlük özelliklerinin sakin benlik düzeylerini yordayıcılığı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

- Burger, J. M. (2011). *Personality, eighth edition*. Belmont, CA: Wadsworth, Cengage Learning.
- Burks, D., J. (2009). Psychologists' authenticity (Yayınlanmamış Doktora Tezi). University of Oklahoma, Oklahoma.
- Burks, D.J. ve Robbins, R. (2011). Are you analyzing me? A qualitative exploration of psychologists' individual and interpersonal experiences with authenticity. *Humanistic Psychologist*, 39(4), 348-365.
- Carmody, P. C. (2013). *Understanding meaning and existence: Toward the development of a measure of existential authenticity*. University of Knoxville, Tennessee.
- Coles, R. (Ed.). (2000). The Erik Erikson reader. New York: WW Norton.
- Crits-Christoph, P. ve Barber, J. (2004). Empirical research on the treatment of personality disorders. Magnavita (Ed). *Handbook of Personality Disorder* içinde (s 13-528). USA: John Wiley Sons, Inc.
- Cüceloğlu, D. (2015). *İnsan ve Davranışı* (31. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çamdibi, H. M. (1983). *Şahsiyet terbiyesi ve Gazâli*. İstanbul: Han Yayınları.
- Çelen, N. (2011). *Ergenlik ve genç yetişkinlik*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Deci, E. L. ve Ryan, R. M. (2000). The 'what' and 'why' of goal pursuits: Human needs and the determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 1, 227-268.
- Dereboy, İ. F. (2011). *Erik Erikson ve yaşamın sekiz evresi*. A. A. Köşkdere (Ed.), Psikanalitik psikoterapiler: temel kavramlar, kuramlar ve yöntemler içinde (ss. 105-118). Ankara: Türk Psikiyatri Derneği.
- Dönmezoğulları, C. (2014). *Benlik kurguları ile iyi oluş arasındaki ilişkide özgünlüğün aracı rolü* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Elkind, D. ve Dönmez, A. (1979). Erik Erikson: İnsanda gelişimin sekiz evresi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 12(1), 27-38.
- Ellis, A., Abrams, M. ve Abrams, L. (2008). *Personality theories: critical perspectives*. London: Sage.
- Engler, B. (2013). *Personality theories: An introduction*. USA: wadsworth cengage learning
- Erikson, E. H. (1968). *Childhood and society*. London: Paladin Grafton Books. (Orijinal çalışma basım tarihi 1951)
- Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis* (7. baskı). WW Norton & Company.
- Erikson, E. H. ve Erikson, J. M. (1998). *The life cycle completed (extended version)*. WW Norton & Company. (Orijinal çalışma basım tarihi 1982)
- Erzurumlu İbrahim Hakkı, (2012). *Marifetname* (F. Meyan, Çev.). İstanbul: Bedir Yayınevi. (Orijinal çalışma basım tarihi 1756)
- Ewen, R. B. (2014). *An introduction to theories of personality*. New York, NY: Psychology Press.
- Frankl, V. E. (2009). *İnsanın anlam arayışı*. (S. Budak, Çev.). İstanbul: Okuyan Us Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1946)
- Fromm, E. (2016). *Özgürlükten kaçış* (Çev. Yeğin, Ş.). İstanbul: Say Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1941)
- Fromm, E. (2017). *Olma sanatı*. İstanbul: Say yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1989)

- Geçtan, E. (1974). Varoluşçu psikolojinin temel ilkeleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 7(1), 14-17.
- Gunderson, J.G., Links, P.S. ve Reich, J.H. (1991). Competing models of personality disorders. *J Pers Disord*, 5, 60-68.
- Gündoğdu, Y. B. (2016). Psikanalitik kişilik kuramlarına göre gelişim ve değişimin imkanı. *Turkish Studies*, 11(17), 373-404.
- Hanoğlu, İ. (2014). İnsan tabiatı bağlamında kimlik ve kişilik kavramlarının irdelenmesi. *KADER Kelam Araştırmaları Dergisi*, 12(2), 171-180.
- Hellriegel, D. ve Slocum, J. W. (2011). *Organizational behavior*. Mason, OH: Cengage Learning.
- Horney, K. (1991). *Neurosis and Human Growth*. New York: W-W-Norton & Company. (Orijinal çalışma basım tarihi 1950)
- İlgar, M. Z., ve İlgar, S. C. (2019). Varoluşçu psikolojik danışma ve psikoterapi: Teori ve pratiği. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 23(1), 193-220.
- İmamoğlu, E. O., Günaydın, G. ve Selçuk, E. (2011). Özgün benliğin yordayıcıları olarak kendileşme ve ilişkililik: Cinsiyetin ve kültürel yönelimlerin ötesinde. *Türk Psikoloji Dergisi*, 26(67), 27-43.
- İnanç, B. Y. ve Yerlikaya, E. E. (2016). *Kişilik kuramları*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Kernis, M.H. ve Goldman, B.M. (2006). A multicomponent conceptualization of authenticity: Theory and research. *Advances in Experimental Social Psychology*. 38, 283-357.
- Kulaksızoğlu, A. (2002). *Ergenlik psikolojisi* (5. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Leary, M. (2018). *Why you are who you are: investigations into human personality*. Virginia: The Teaching Company.
- Lopez, F. G. ve Rice, G. K. (2006). Preliminary development and validation of a measure of relationship authenticity. *Journal of Counseling Psychology*, 53, 362-371.
- Luthans, F. (2010). *Organizational behavior: An evidence-based approach*. New York:McGraw-Hill/Irwin.
- May, R. (1997). *Kendini arayan insan* (A. Karpat, Çev.). İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık. (Orijinal çalışma basım tarihi 1953)
- Meyvacioğlu, Y. K. (1983). Benlik ve ideal benlik kavramlarının” tercih edilen meslek” kavramı ile ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 16(1), 1-10.
- Miller, P. H. (2008). *Gelişim psikolojisi kuramları*. (Çev. Gültekin, Z. Yay. Haz. Onur, B.) Ankara: İmgeYayınevi.
- Özdemir, O., Özdemir, P. G., Kadak, M. T., ve Nasıroğlu, S. (2012). Kişilik gelişimi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(4), 566-589.
- Özsoy, E. ve Yıldız, G., (2013). Kişilik kavramının örgütler açısından önemi: bir literatür taraması. *İşletme Bilimi Dergisi*, 1(2), 1-12.
- Peterson, C. ve Seligman, M. E. (2004). *Character strengths and virtues: A handbook and classification*. New York: Oxford University Press.
- Santrock, J. W. (2015). *Yaşam boyu gelişim: Gelişim psikolojisi* (G. Yüksel, Çev.). Ankara: Nobel Yayıncılık. (Orijinal çalışma basım tarihi 2011)
- Sayın, A. ve Aslan, S. (2005). Duygudurum bozuklukları ile huy, karakter ve kişilik ilişkisi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 16(4), 276-283.

- Schultz, D. P. ve Schultz, S. E. (2017). *Theories of personality*. Boston, MA: Cengage Learning.
- Starr, S. S. (2008). Authenticity: a concept analysis. *Nursing Forum*, 43(2), 55-62.
- Svrakic, D. M., Draganic, S., Hill, K., Bayon, C., Przybeck, T. R. ve Cloninger, C. R. (2002). Temperament, character, and personality disorders: etiologic, diagnostic, treatment issues. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 106(3), 189-195.
- Tarhan, S. ve Kılıç, Ş. (2015). *Genel gelişim kuramları* (Ed. Bacanlı, H. ve Işık Terzi, Ş.) Yetişkinlik ve Yaşlılık psikolojisi İçinde. İstanbul: Açılım kitap.
- Taylor, E. (2009). *The mystery of personality a history of psychodynamic theories*. London New York: Springer Dordrecht Heidelberg.
- Taymur, İ. ve Türkçapar, M. H. (2012). Kişilik: Tanımı, sınıflaması ve değerlendirmesi. *Current Approaches in Psychiatry/Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(2), 154-177.
- Turan, Y. (2009). *Kişilik özellikleri ve dinsel yönelimler üzerine bir araştırma*. (Basılmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Üngüren, E. (2011). *Psikobiyolojik kişilik kuramı ekseninde yöneticilerin kişilik özellikleri, karar verme stilleri ve örgütsel sonuçlara yansımaları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Van Deurzen, E. (2002). Existential therapy. W. Dryden (Ed.), *Handbook of individual therapy* (4. Baskı) içinde (s. 179–208). London: Sage.
- Winnicott, D. W. (1965). *The maturational processes and the facilitating environment: Studies in the theory of emotional development*. M. M. R. Khan (Ed.). London: Hogarth Press.
- Wood, A., Linley, P., Maltby, J., Bahousis, M. ve Joseph, S. (2008). The authentic personality: A theoretical and empirical conceptualization and the development of the authenticity scale. *Journal of Counseling Psychology*, 55, 385–399.
- Yalom, I. D. (1980). *Existential psychotherapy*. New York: Basic Books.

